

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱՇՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ 1. ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.....4

1.1. Էկոլոգիական կրթությունը XXI դարում.....8

1.2. Բնապահպանական կրթություն.....12

1.3. Երիտասարդների գործնական կրթություն.....15

ԳԼՈՒԽ 2. ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ.....16

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....18

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....19

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Էկոլոգիան որպես գիտություն առանձնացավ այլ գիտություններից և սկսեց զարգանալ 19-րդ դարում, երբ գերմանացի բնագետ Է. Հեկկելը առաջին անգամ օգտագործեց Էկոլոգիա եզրույթը: Էկոլոգիան գիտություն է օրգանիզմի և շրջակա միջավայրի մասին: Հասարակության զարգացմանը համընթաց Էկոլոգիան ձեռք բերեց սոցիալական նշանակություն և ուղղվածություն: 20-րդ դարում Էկոլոգիան դուրս եկան բնական գիտությունների սահմաններից, դառնալով գիտություն, որը պետք է օգնի մարդկանց գոյատևել շրջակա միջավայրի այնպիսի պայմաններում, որտեղ մենք այսօր հայտնվել ենք: Ցավոք սրտի, հասարակությունը գիտակցեց դա, երբ հայտնի դարձան բնության վրա մարդու բացասական ազդեցությունների հետևանքները, երբ երկրագնդի վրա գործնականում չկա բնության այնպիսի հատված, որտեղ հնարավոր չէ չհայտնաբերել մարդու բացականան գործունեության հետևանքները, երբ շրջակա միջավայրը անդեն բացասաբար է անդրադառնում մարդու առողջության վրա: Այսօր ակտիվորեն սկսեցին զարգանալ Էկոլոգիայի նոր ուղղություններ, օրինակ սոցիալական Էկոլոգիա, կիրառական Էկոլոգիա, և այսպիսով Էկոլոգիան «օրգանիզմ-բնություն» փոխհարաբերությունից թռիչք կատարեց նոր «մարդ-բնություն» հիմնախնդրին: «Էկոլոգիա» տերմինն այսօր դարձել է շատ գործածական, և մենք հաճախ ենք լսում «Էկոլոգիական վտանգ», «Էկոլոգիական ճգնաժամ» բառակապակցությունները, միաժամանակ Էկոլոգիան ձեռք է բերել նոր իմաստ, որը կարծես թե կապ չունի Էկոլոգիայի սկզբնական հասկացությունների և խնդիրների հետ, օրինակ գեղեցիկ է «հոգու Էկոլոգիա», «Էկոլոգիական մշակույթ» բառակապակցությունները, այս եզրույթներից յուրաքանչյուրն ունի խորը իմաստ, օրինակ Էկոլոգիական մշակույթը, մեր կարծիքով, բարոյական, հայրենասիրական իմաստ է ձեռք բերել, և ուսուցիչներն օգտագործելով այս եզրույթը, շոշափում են շատ նուրբ ու կարևոր դաստիարակչական խնդիր: Դա անհատի ձևավորումն է, երեխայի վերաբերունքը բնության նկատմամբ, սակայն Էկոլոգիա գիտությունն այստեղ գրեթե կապ չունի, չնայած այն բանին,

որ բարոյական դաստիարակությունը ունի սկզբնական շատ կարևոր նշականություն: Մարդը կարող է ունենալ շատ բարձր բարոյական հատկանիշներ, բայց չտիրապետել բնության օրենքները և թույլ տալ հակակելոլոգիական անթույլատրելի արարքներ, օրինակ երեխան փորձում է փրկել թռչնաբնից ընկած ձագին, վերցնում է նրան ձեռքով և վերադարձնում բնի մեջ, որից հետո ճտերի մեծ մասը մահանում է: Հետևաբար բարոյական դաստիարակությունը պետք է համադրել տարրական էկոլոգիական գիտելիքների հետ, և միայն այդ դեպքում մարդու վերաբերմունքը բնության նկատմամբ կլինի նպաստակառուղոված:

ԳԼՈՒԽ 1. ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Էկոլոգիան պարզ գիտություն չէ: Որպեսզի հասկանանք և իմաստավորված աշխատենք էկոլոգիական կրթության բնագավառում, պետք է հիշել 4 օրենք.

1. Կյանքում ամեն ինչ փոխկապակցված է: Այս օրենքը կոչված է նախազգուշացնել մարդուն չմտածված գործողություններից էկոլոգիական համակարգերի տարբեր հատվածների վրա, որոնք կհանգեցնեն չնախատեսված, չծրագրավորված հետևանքների:
2. Նյութերի շրջապտույտը բնության մեջ անխուսափելի է: Մարդու տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած թափոնները կա'մ պետք է պակասեցնել, կա'մ միջոց գտնել այդ թափոնները երկրորդաբար օգտագործելու համար, այսինքն նորից մտցնել արտադրության մեջ:
3. Բնությունը «գիտի» առավել ճիշտ: Այս օրենքը կոչված է մարդուն իր գործունեությունը կատարել հավասարակշռված: Պետք է հիշել՝ մարդը բնության մասնիկ է, այլ ոչ՝ նվաճող: Այսինքն բնության հետ պետք է համագործակցել և չշահագործել այն:
4. Ոչինչ չի տրվում անվերադարձ, այն ամենը, ինչ վերցնում ենք բնությունից, վաղ թե ուշ վերադարձնելու ենք, փոխհատուցելու ենք:

Եվ այս օրենքների կիրառությունից է կախված մեր հետագա գոյությունը:

Գլոբալ իմաստով էկոլոգիական կրթությունն ու դաստիարակությունը համամոլորակային

մարդ-քաղաքացու դաստիարակությունն է: Էկոլոգիական կրթության հիմնական նպատակը, մեր կարծիքով, հետևյալն է՝ սովորողների մեջ ձևավորել գիտելիքների, հայացքների և համոզմունքների մի ամբողջություն, որն ուղղված է շրջակա միջավայրի նկատմամբ մշտական խնամքի անհրաժեշտության գիտակցության: Էկոլոգիական կրթությունն ու դաստիարակությունը մեր հասարակության մեջ գտնվում է շատ ցածր մակարդակի վրա: Ես չեմ ուզում խոսել սոցիալ-տնտեսական հարցերի մասին, մերը դպրոցն է, և այստեղ վստահաբար կարող եմ ասել, որ դրա պատճառներից մեկը կրթական համակարգի անկատարությունն է:

Ինֆորմացիոն դաշտի խիստ հազեցվածությունը նոր սերնդի մտածելակերպի, բարոյահոգեբանական, վերլուծական մտքի, խորը փոփոխության է հանգեցրել, և ժամանակն է կրթական և դաստիարակչական մոտեցումները թարմացնելու և համալրելու նոր մեթոդաբանությամբ, ցավոք սրտի, այստեղ մենք ինչ-որ չափով նաև ուշացել ենք:

Այսօրվա կյանքին համաքայլ գնալու համար անհրաժեշտ է արմատական փոփոխություններ մտցնել հանրակրթական դպրոցի ծրագրերի մեջ՝ ավելի մեծ տեղ հատկացնելով էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության ուսումնական նոր մեթոդաբանության ներդրմանը, հենվելով էկոցենտրիզմի մարդու և կենսոլորտի կոնվոյուցիայի անհրաժեշտության հասկացության վրա: Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության այս ճշգնժամից դուրս գալու ուղիներից մեկը, մեր համոզմամբ, մարդկային կյանքի բոլոր բնագավառների վերակառուցումն է, ճանաչիր-պահպանիր-գնահատիր բանաձևի ներդրումն է: Դրան հասնելու համար կան մի քանի սկզբունքներ.

1. Շրջակա միջավայրը կարողանալ դիտել որպես մեկ ամբողջական համակարգ:
2. Կիրառել անընդհատության սկզբունքը նախակրթարանից մինչև ծնողական համայնք՝ օգտագործելով բոլոր տարիքային խմբերը:
3. Անընդհատության սկզբունք կիրառել նաև բոլոր առարկաների, ծրագրերի Էկոլոգիացման համար, որը այսօր ունի տարերային, չհամակարգված, կծկտուր բնույթ:
4. Աշխատանքի հիմքում դնել տարածքային և գլոբալ սկզբունքային մոտեցումները, և աշակերտներին ներգրավել գործնական աշխատանքների գործունեության մեջ:

Էկոլոգիական կրթությունը և դաստիարակությունն այսօր հնարավոր է միայն, եթե հանրակրթական դպրոցում դասավանդվող բոլոր առարկաների բովանդակությունը կհամապատասխանի համամարդկային և էկոլոգիական արժեքների պահպանմանը և զարգացմանը:

5. Բազմառարկայական մոդելի ստեղծում, որը կինտեգրի բնագիտական առարկաները, ստեղծելով բնության և մարդկային հասարակության կայուն զարգացման ամբողջական պատկեր, որը այսօրվա բնագիտության դասագրքերը չեն ապահովում: Առողջ ապրելակերպ առարկան դարձնել ամենակարևոր առարկաներից մեկը՝ սկսած տարրական հիգիենիկ կանոնների պահպանման անհրաժեշտության ուսուցումից մինչև ավելի սկզբունքային դաստիարակչական հարցերի վերլուծություն:

Բոլոր զարգացած երկրներում ընթանում է կրթության էկոլոգացում բոլոր մակարդակներում՝ ազգային, տարածաշրջանային, միջպետական, ծրագրերի ներդրման միջոցով: Իսկ որտե՞ղ են մեր ծրագրերը: Օրինակ, էկոլոգիական կրթությունն ու դաստիարակությունը նախակրթարանում ճապոնյայում սկսում է 3 տարեկանից կրթության համակարգի առաջին աստիճանից տարրական պատկերացումները էկոլոգիա գիտության մշակույթի մասին: Նախ և առաջ անհրաժեշտ է մշակել այն նորմերը, որը պարտադիր կապահովի էկոլոգիական անվտանգ փոխհարաբերություն երեխայի և շրջակա միջավայրի միջև: Նախակրթարանում շեշտը հատկապես պետք է դնել էմոցիոնալ միջոցների և մեթոդների ներդրմանը: Մոտիվացիան այստեղ անձի անհատականության ձևավորումն է, ուղղությունը գիտական համակարգի հիման վրա կենդանի և անկենդան բնության կապի հաստատումն է հեքիաթների, պատմվածքների, խաղերի ներդրումը պատճառի և հետևանքի կապի հայտնաբերումն է: Հարց է ծագում՝ հատկապես Երևանում գործող մանկապարտեզներից քանի՞ սն ունեն կանաչ տարածքներ: Ժամանակակից էկոլոգիական կրթության և դաստիարակությունն ապահովող ուղեցույցներ, մեթոդական ձեռնարկներ ե՞րբ ենք ունենալու, և վերջապես հենց նախակրթարանից պետք է սկսել այն որ էկոլոգիական դաստիարակությունը չի ենթադրում թափածը հավաքելու, այլ չթափելու մշակույթը ձևավորելու: Տարրական դասարաններում էկոլոգիական կրթությունն ու

դաստիարակությունը պետք է խորացնել և ուժեղացնել, այս տարքային խմբում
Էկոլոգիական կրթության հիմնախնդիրը ուղղակի ռեֆորմի կարիք ունի, որն, իհարկե, բխում
է ժամանակակից էկոլոգիայի պահանջներից ու սկզբունքներից:

Դրանց հիմքում ընկած են հետևյալ դրույթները.

1. Բնության մեջ ամեն ինչ փոխկապակցված են, բոլոր կենդանի օրգանիզմները իրար հետ
փոխկապակցված են սննդային և բազմաթիվ այլ կապերով ու հարաբերություններով: Այդ
կապերը հաճախ տեսանելի չեն, և նրանց խզումը կարող է բերել անդառնալի
հետևանքների հենց մարդու համար:

2. Բոլոր տեսակները, որոնք գոյություն ունեն բնության մեջ, պոտենցիալ օգտակար
տեսակներ, են և չի կարելի նրանց բաժանել «օգտակար» և «վնասակար» խմբերի:

3. Կենսաբազմազանության պահապանումը կենսական խնդիր է մարդու համար:

Իսկ ի՞նչ ունենք մենք այդ մակարդակում՝ տեսաֆիլմեր, կայքեր, առաջարկվող
գրականության ցանկ, առաջին հերթին մեթոդական ձեռնարկներ, ուղեցույցներ,
ժողովածուներ. ոչինչ չունենք և ամենակարևորը պետական, վարչական մտածողություն և
հոգածություն չունենք: Միջին և հանրակրթական բարձր դասարաններում էկոլոգիական
կրթության և դաստիարակության նկատմամբ պահանջն ավելի է խորանում: Քանի որ չոր
նստարանին նստած աշակերտին ինչքան էլ ուզենաս, դժվար է էկոլոգիական կրթություն և
դաստիարակություն ապահովել: Մենք համոզված ենք, որ ինֆորմացիոն տեղեկակտական
դաշտից սահուն և պարտադիր անցում պիտի կատարել լաբարատոր-գործնական
պարապմունքներին, էքսկուրսիաներին և արշավներին, որոնց ընթացքում
աշակերտը ոչ միայն դիտողի, այլև բացահայտողի դեր է ընձեռում, կարողանում է
գնահատել մարդու ազդեցության հետևանքները շրջակա միջավայրի վրա և
համապատասխան եզրակացություններ անել: Այս տարիքային խմբում աշխատող
ուսուցչին առաջարկում ենք նրբորեն համակցել հայրենագիտական և էկոլոգիական
դաստիարակությունները միմյանց հետ: Բնության մեջ մարդու վարքագծի նորմերի
մշակում պետք է կարողանան իրականացնել հենց աշակերտները: Այսպիսի
միջոցառումների կազմակերպմանն անհամբերությամբ սպասում են բոլոր աշակերտները:

Էքսկուրսիաները և արշավները շատ մեծ արդյունք են ձեռք բերում միջառարկայական կապերի գիտելիքների ինտեգրման, խոսքի զարգացման, տեսածն ամբողջ կյանքում պահպանելու և անհրաժեշտության դեպքում կիրառելու հմտություններ են ձեռք բերում: մեր կրթական ոլորտում այս հարցը ևս բաց տարածք է: Դպրոցը՝ որպես էկոլոգիական կրթության կենտրոնական համակարգ, ակտիվ դերակատարում պիտի ստանձնի նաև ծնողական համայնքի համար, այս դաշտը ևս բաց է և անկատար:

Համաշխարհային և ազգային պրակտիկայում հնարավոր է բնապահպանական կրթության երեք

մոդելներ: Այս երեք մոդելները ներկայացված են աղյուսակում.

Մեկառարկայական	Բազմամասնագիտական	Խառը
Ներդրվում է էկոլոգիական ուղղվածության ինտեգրված կրթական կարգապահություն:	Իրականացվում է ավանդական վերապատրաստման դասընթացների և առարկաների համախմբում:	Ավանդական ակադեմիական առարկաների համաժամանակյա բարեփոխմամբ ներդրվում է բնապահպանական նոր դասընթաց:

Շատերը նախընտրում են խառը մոդելը, որի իրականացումը պահանջում է «էկոլոգիա» ուսումնական ծրագրի բովանդակության մշակում, ավանդական առարկաների բարեփոխում, ինչպես նաև բնապահպանական ուսումնասիրությունների վերաբերյալ մի շարք սեմինարների մշակում:

1.1. Էկոլոգիական կրթությունը XXI դարում

Բնապահպանական կրթությունը պետք է նպաստի արագ փոփոխվող բնապահպանական պայմաններում երկրի բնակչության կողմից բնապահպանական խնդիրների լուծմանը:

Բնապահպանական կրթությունն է, որը կոչված է ձևավորելու սոցիալ-էկոլոգիական հայացք, իրավական դիրքեր, գիտական գիտելիքների համալիր, գիտելիքը գործնականում փոխակերպելու կարողություն, բնության պահպանման համար միմյանց հետ

համագործակցելու կարողություն. բարձրացնել մարդկային մշակույթի և ընդհանուր առմամբ հասարակության մակարդակը, բարելավել մարդկանց բարոյական որակները: Ժամանակն է, որ մարդկությունը 21-րդ դարում, քանի դեռ ուշ չէ, հասկանա, որ աշխարհը միջավայրը չէ, այլ միակ տունը, որտեղ միայն մարդը կարող է ապրել, և որ նա բնության կենսաբանական տեսակներից մեկն է: և չի կարող գոյություն ունենալ կենսոլորտից դուրս: Կենսոլորտը Երկրի կեղնն է, որը բնակեցված է կենդանի օրգանիզմներով, նրանց ազդեցության տակ և զբաղված է նրանց կենսագործունեության արտադրանքներով, ինչպես նաև որպես մոլորակի իր հատկությունների ամբողջությունը, որտեղ պայմաններ են ստեղծվում կենսաբանական համակարգերի զարգացման համար: Բնապահպանական կրթությունը ներկա (հեռու բարենպաստ) բնապահպանական իրավիճակում դառնում է շրջակա միջավայրի պահպանման որոշիչ գործոն: Հարկ է նշել, որ ուսուցչի գործունեությունը անհատի էկոլոգիական գիտակցության ձևավորման գործում՝ ուղղված բնապահպանական նպատակահարմարությանը, կարող է իրականացվել միայն մարդու և բնության առճակատման բացակայության դեպքում: Բարձրորակ բնապահպանական կրթությունը կբարձրացնի մեր մոլորակի յուրաքանչյուր քաղաքացու սոցիալական և բնապահպանական իրավասության նվազագույն մակարդակը, հիմք կդառնա աշխատավայրում և տանը բնապահպանական մշակույթի ձևավորման, ինքնատիրապետման և ինքնազսպման տեղեկատվական և վարքային հիմք: առօրյա կյանքում՝ նպատակ ունենալով նվազեցնել բնության ճնշումը, դրա վերականգնումը, որտեղ էլ գուցե հանուն երկրի երկարաժամկետ կայուն զարգացման և Երկրի վրա աշխարհակարգի: Էկոլոգիական իրավիճակը ժամանակակից աշխարհում. Ժամանակակից տեխնոգեն քաղաքակրթությունը, բացի կենցաղային հարմարավետության աստիճանի բարձրացումից, հանգեցրել է աշխարհում բնապահպանական իրավիճակի արագ վատթարացման: Ժամանակի ընթացքում քաղաքակրթության կողմից փչացած էկոլոգիան կարող է հանգեցնել աղետալի հետեւանքների: Աշխարհի անտառները զանգվածաբար մահանում են: Նախ, արտադրության մեջ փայտի օգտագործման համար կրճատումների պատճառով. երկրորդ՝ բույսերի բնականոն միջավայրի ոչնչացման

պատճառով: Ծառերի և այլ անտառային բույսերի հիմնական սպառնալիքը թթվային անձրևներն են, որոնք տեղանում են էլեկտրակայաններից երկօքսիդի արտանետման պատճառով: Այս թողարկումներն ունեն անհապաղ թողարկման վայրից երկար հեռավորություններ անցնելու հնարավորություն: Միայն վերջին 20 տարում երկրացիները կորցրել են մոտ 200 միլիոն հեկտար արժեքավոր անտառային տարածքներ:

Առանձնահատուկ վտանգ է ներկայացնում արևադարձային անտառների քայքայումը, որոնք իրավամբ համարվում են մոլորակի թոքերը: 21-րդ դարի սկզբին մարդկությունը գործնականում դուրս է եկել մոլորակի հնարավորությունների սահմաններից, ուստի ողջ աշխարհում հանրությունը տագնապած է շրջակա միջավայրի ներկա վիճակից: Հողի մակերեսի զգալի տարածքներն արդեն դուրս են մնում տնտեսական գործունեությունից՝ դրանց վրա արդյունաբերական թափոնների կուտակման և այն տարածքների օգտագործման անհնարինության պատճառով, որտեղ իրականացվում են հանքարդյունաբերություն և հանքարդյունաբերություն:

Աշխարհի բնապահպանական խնդիրները բազմազան են. Այսօր աշխարհում այնպիսի իրավիճակ է, որ մենք գտնվում ենք կրիտիկական վիճակում, մոտ է փլուզմանը: Համաաշխարհային բնապահպանական խնդիրներից կարելի է նշել հետևյալը՝ կենդանիների և բույսերի հազարավոր տեսակների ոչնչացումը, անհետացման եզրին գտնվող տեսակների թվի աճը. օգտակար հանածոների և այլ կենսական ռեսուրսների պաշարների կրճատում, անտառահատում;

Համաաշխարհային օվկիանոսների աղտոտում և ջրահեռացում; օզոնային շերտի խախտում, որը պաշտպանում է մեզ տիեզերքի ճառագայթումից. օդի աղտոտվածություն, որոշ տարածքներում մաքուր օդի բացակայություն; բնական լանդշաֆտի աղտոտում.

Եվրամիության երկրների, ԱՄՆ-ի, Կանադայի, Ավստրալիայի, Նոր Զելանդիայի և շատ այլ երկրների օրենսդրության մեջ «միջավայր» հասկացությունը ներառում է անձը, բնական միջավայրը, կառույցները, տրանսպորտային միջոցները և արդյունաբերական օբյեկտները: Իսկ բնապահպանական օրենսդրությունը հաշվի է առնում մարդու առողջության, բնական միջավայրի համար ռիսկերը (բավարար էկոլոգիական ռիսկերը) և արդյունաբերական

գործունեության և արդյունաբերական արտադրանքի հետ կապված բոլոր ռիսկերը, այսինքն՝ բնապահպանական անվտանգության օրենսդրությունը բնապահպանական օրենսդրության և բնական միջավայրի անվտանգության անբաժանելի մասն է:

Անբաժանելի է մարդու անվտանգությունից, նրա կյանքից և առողջությունից: Ամեն տարի մոտ մեկ միլիարդ խորանարդ մետր թափոն ապար է մտնում Երկրի մակերես, իսկ թափոնների զբաղեցրած տարածքը տարեկան ավելանում է 300-400 հազար հեկտարով: Այս ամենի տխուր հետեւանքը բնապահպանական իրավիճակի մշտական վատթարացումն է, մարդու կյանքի որակի անկումը: Այժմ հաստատվել է, որ մոլորակի յուրաքանչյուր բնակչի համար տարեկան արդյունահանվում է մոտ 20 տոննա հանքային հումք, բայց միևնույն ժամանակ հումքի 10%-ից պակասը վերածվում է.

վերածվում են արտադրանքի, իսկ մնացած 90%-ը գնում է վատնում: Ստացված թափոնները մեծ վտանգ են ներկայացնում Երկրի բնական էկոհամակարգի համար: Բնական պայմաններում թունավոր տարրերից շատերը գտնվում են մի փոքր լուծելի վիճակում կամ պաշտպանված են շրջակա միջավայրի հետ շփումից: Նման հումքի մշակման գործընթացում թունավոր տարրերը վերածվում են լուծելի, հեշտությամբ մարսվող ձևի և, հետևաբար, մեծ վտանգ են ներկայացնում բոլոր կենդանի էակների համար: Վերջին տարիներին բնապահպանական իրավիճակը գնալով վատանում է: Օդի աղտոտվածություն, հողեր, ջրամբարներ, անտառահատումներ՝ սրանք ընդամենը մի քանի գործոններ են, որոնք մարդկանց ավելի ու ավելի են մոտեցնում էկոլոգիական աղետին:

Գիտելիքներ էկոլոգիայի բնագավառում անհրաժեշտ են կանխելու աղետալի հետևանքները, որոնք կարող են առաջանալ մարդու և նրա շրջապատի միջև սխալ հարաբերությունների պատճառով: Հողվածի նպատակի մասին հայտարարություն. Սույն հողվածի նպատակը. ա) ցույց տալ բնապահպանական կրթության ժամանակակից պահանջներին համապատասխան դպրոցում բնապահպանական առարկաների դասավանդման խնդիրները, ինչպես նաև այդ կրթության ազդեցությունը անհատի ձևավորման և զարգացման վրա. բ) երիտասարդների մոտ զարգացնել բնապահպանական ճգնաժամի հետևանքների ավելի հստակ գիտակցում. գ) նպաստել ժամանակակիցների և

ժառանգների նկատմամբ իրենց բնապահպանական վարքագծի համար
պատասխանատվության զգացման ձևավորմանը:

1.2. Բնապահպանական կրթություն

Բնապահպանական կրթությունը անհատի կրթության, դաստիարակության և զարգացման
շարունակական գործընթաց է, որն ուղղված է գիտական և գործնական գիտելիքների,
արժեքային կողմնորոշումների, վարքագծի և գործունեության համակարգի ձևավորմանը,
որոնք ապահովում են անձի պատասխանատու վերաբերմունքը շրջակա սոցիալական և
բնական միջավայրի նկատմամբ: Բնապահպանական կրթությունը ամբողջական
համակարգ է, որն ընդգրկում է մարդու ողջ կյանքը:

Այն նաև նպատակ ունի ձևավորել աշխարհայացք՝ հիմնված բնության հետ միասնության
գաղափարների վրա: Բնապահպանական կրթությունը հաշվի է առնում մարդու
առողջության վրա ազդող գործոնների կառուցվածքը: Այս կառուցվածքն ունի հետևյալ
տեսքը.

- ա) պայմանները և ապրելակերպը՝ 50-55%;
- բ) շրջակա միջավայրի վիճակը՝ 20-25%;
- գ) ժառանգական գործոնները՝ 15-20%;
- դ) առողջապահություն -10-12%.

Էկոլոգիական կրթությունը աշխարհի առաջադեմ երկրներում. Աշխարհի առաջադեմ
երկրներում բնապահպանական կրթությունը սկսվում է շատ ավելի վաղ, քան
Հայաստանում:

Ուսուցման գործընթացում ցանկացած փուլում մեծ ուշադրություն է դարձվում Երկրի
մասին գիտությունների դասավանդմանը, կյանքի մասին, իսկ Արևմտյան Եվրոպայում

բնապահպանական կրթությունը սկսվում է երեք տարեկանից: Երեխաները հատկապես ընկալունակ են բարության հանդեպ, նրանք հետաքրքրասեր են: Հենց այս ժամանակ էլ պետք բարոյական հիմքեր դնել, զարգացնել գեղեցկության զգացումը, բնության գեղեցկությունը տեսնելու կարողությունը: Շատ կարևոր է, որ այս տարիքում երեխայի կողքին լինի խելացի, գրագետ դաստիարակ, ով կարող է նրա մեջ զարգացնել էկոլոգիական մշակույթի ակունքները:

Այս գործընթացում մեծ նշանակություն ունեն հատուկ ֆերմաները, որտեղ երեխաները կարող են շփվել կենդանիների հետ և խնամել նրանց:

Տարբեր երկրներ ունեն կրթության և դաստիարակության իրենց հատուկ պայմանները, որոնք արտացոլվում են այս բարդ գործընթացում:

Բուլղարիայի մանկապարտեզներում երեխաներին ծանոթացնում են բնությանը խաղերի ընթացքում, անձնական հողամասերի վրա իրենց աշխատանքային գործունեության մեջ:

Նորվեգիայում մանկապարտեզի աշխատողները պահանջում են հատուկ ուսուցում:

Նրանք պետք է իմանան էկոլոգիայի և բնության պահպանության հիմունքները, իմանան իրենց երկրի բնական պաշարների վիճակը, տիրապետեն բնապահպանական կրթության և դաստիարակության մեթոդներին: Դաշտային ուսումնասիրությունների ընթացքում ապագա մանկավարժները գիտելիքներ են ձեռք բերում ֆոտոսիսթեզի, բույսերի, կենդանիների, մարդկանց փոխհարաբերությունների, էներգիայի տեսակների և այն ստանալու ուղիների և սննդային հարաբերությունների մասին: Ֆինլանդիայում համակարգված էկոլոգիական նախադպրոցական կրթությունը սկսվում է 5 տարեկանից՝ հատուկ բնության կենտրոններում:

Դասավանդման մեթոդները շատ տարբեր են՝ խրախուսվում է երեխաների անհատական ստեղծագործական գործունեությունը, անցկացվում են էքսկուրսիաներ դեպի բնություն, տրամադրվում են խաղային պահեր, որոնք օգնում են ընկալել բնությունը:

Անգլիայի, Շվեդիայի, Դանիայի տարրական դպրոցներում սովորում են բնագիտություն, Նորվեգիայում՝ տեղական պատմություն: Բայց ամեն դեպքում այս առարկաներում զգալի տեղ են զբաղեցնում բնապահպանական կրթության ու դաստիարակության հարցերը: Այս

նահանգներում ավագ դպրոցում դասավանդվում է հասարակագիտություն, որի անբաժանելի մասն են կազմում աշխարհագրություն և կենսաբանություն թեմաները: Դանիայում և Անգլիայում բնապահպանական խնդիրները պարտադիր կերպով դիտարկվում են կենսաբանության, աշխարհագրության, պատմության, քիմիայի, ֆիզիկայի դասընթացներում. ուսումնասիրության ժամանակի մինչև կեսը հատկացված է դրան: Այստեղ ուսումնասիրում են տեղական բնության վիճակը, ուրբանիզացիայի խնդիրները, բնական օբյեկտների և չվերականգնվող ռեսուրսների պահպանությունը, ինչպես նաև «Օդ և ջուր», «Կապի միջոցներ», «Մեր կարիքները» թեմաները: Ավագ ուսանողներն ինքնուրույն ընտրում են առանձին թեմաներ՝ խնդիրների պարտադիր ինքնուրույն ուսումնասիրության համար, օրինակ՝ «Քաղաքային միջավայր», «Այգեգործություն» և այլն:

Նիդեռլանդներում կառավարության կողմից վերահսկվող լանդշաֆտի պաշտպանության ծրագիր է իրականացվում: Գործում է բնապահպանական կրթության և վերապատրաստման ինստիտուտ: Սկանդինավյան երկրներում ուսանողները կարողանում են հարգել և գնահատել կյանքը իր բոլոր դրսևորումներով, քաջատեղյակ են ժամանակակից բնապահպանական խնդիրներին, բնության վիճակին իրենց երկրում և արտերկրում: Ֆրանսիայում բնության պահպանության և շրջակա միջավայրի հիմնախնդիրներն ուսումնասիրվում են լիցեյներում, քոլեջներում, մասնագիտական ուսուցման կենտրոններում (դրանց թիվը 200-ից ավելի է): ԱՄՆ-ում ուսումնական ծրագրերը չեն պարունակում բնապահպանական խնդիրներին վերաբերող պարտադիր բաժին, սակայն 1956 թվականից նման ուսուցումն իրականացվում է ուսուցիչների անձնական ծրագրերի համաձայն: Կրթական համակարգում կան դպրոցական խորհրդատուների պաշտոններ՝ բնության պահպանության դասավանդման համար: Այստեղ լայնորեն կիրառվում են դաշտային գործնական վարժությունները: Ճապոնիայում բնության հանդեպ սիրո դաստիարակությունը սկսվում է, ինչպես Արևմտյան Եվրոպայում, երեք տարեկանից: Այս երկրին բնորոշ է ընդհանուր կրոնական և բնապահպանական կրթությունը: Երեխաները, ինչպես աշխարհում ոչ մի տեղ, գնահատում են բոլոր կենդանի էակները:

Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ) դպրոցների վարկանիշային աղյուսակի համաձայն՝ ասիական երկրները լավագույն հնգյակում են, այդ թվում՝ Սինգապուրն ու Հոնկոնգը: Այսպիսով, ներկայումս բազմաթիվ երկրներում իրականացվում է բնապահպանական կրթություն և դաստիարակություն, որն արդեն որոշակի արդյունքներ է տվել: Պետությունները գիտակցեցին այս գործընթացի կարևորությունը, շատ առաջ գնացին բոլոր տեսակի առաջընթացներում՝ մշակույթ, տեխնոլոգիա, որոնք ամուր հիմք դարձան դեպի նուսֆերա հետագա զարգացման համար:

1.3.Երիտասարդների գործնական կրթություն

Երիտասարդների գործնական կրթությունը պետք է հիմնված լինի առաջին հերթին կանաչ տարածքների նկատմամբ հարգանքի վրա: Վայրի բնության համաշխարհային հիմնադրամը (WWF) հաշվարկել է, որ 40 տարի հետո Երկիր մոլորակի կենսաբանական ռեսուրսները կսպառվեն 80%-ով: Կենսապաշարներ՝ կենդանական և բուսական աշխարհի վիճակի քանակական ցուցիչներ, որոնց գնահատման համար օգտագործվում են «կենսազանգված» հասկացությունները (բիոգեոցենոզում առկա բույսերի և կենդանական օրգանիզմների ընդհանուր զանգվածը՝ որոշակի չափի կամ մակարդակի) և «կենսարտադրողականություն» (հայեցակարգ, որն ընդհանուր առմամբ վերաբերում է էկոհամակարգը կազմող բույսերի, միկրոօրգանիզմների և կենդանիների կենսազանգվածի վերարտադրությանը): Ամենից վատն անտառների հետ կապված իրավիճակն է: Ամեն ինչում է մեղավոր բնության ավանդական հնացած կառավարումը, որը մինչ այժմ իրականացրել է մարդկությունը: Արդեն այսօր մենք պետք է արմատապես վերանայենք մեր վերաբերմունքը անտառների նկատմամբ և մտածենք, թե ինչպես պահպանենք և մեծացնենք մեր անտառային ժառանգությունը: Ենթադրվում է, որ միջին չափի մեկ ծառն օրական այնքան թթվածին է թողարկում երեք մարդու շնչելու համար, և մեկ հեկտար անտառը ժամում կլանում է այդ ընթացքում արտաշնչված ածխաթթու գազը: Այդ իսկ պատճառով երիտասարդները պետք է անպայման մասնակցեն կանաչ տարածքների տնկմանը: Երիտասարդների գործնական բնապահպանական կրթությունը

պետք է հաշվի առնի Վայրի բնության համաշխարհային հիմնադրամի տվյալները: Օրինակ, մոլորակի մեկ բնակիչ տարեկան միջինը մոտ 30 գծային մետր փայտ է սպառում բոլոր տեսակի փայտանյութերի, կահույքի և ջեռուցման տեսքով: Դա անելու համար տարեկան պետք է հատել 2,8 միլիարդ ծառ: Այս կորուստները պետք է համալրվեն երիտասարդ ծառերի պլանային տնկմամբ: Չինաստանում չարտոնված անտառահատումները պատժվում են մահապատժով: Հայաստանում աղտոտման վճարների հիմնական դրույքաչափերը բացառապես ցածր են՝ միջինը 50 անգամ ցածր, քան Եվրոպայում: Այդ իսկ պատճառով Հայաստանում բնապահպանական կրթության համակարգի ձևավորման գործում պետք է որդեգրել եվրոպական փորձը:

ԳԼՈՒԽ 2. ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

1. Ի՞նչ է բնությունը:

Պատասխանի տարբերակներ	Պատասխանի քանակ	Տոկոսային հարաբերություն
Միջավայր որտեղ մարդը ապրում է	19	38%
Բույսերի և կենդանիների ամբողջությունը	31	62%

Այս հարցին տրված պատասխանները գոհացնող են:

2. Ինչպե՞ս է ազդում մարդու տնտեսական գործունեությունը շրջակա միջավայրի վրա:

Պատասխանի տարբերակներ	Պատասխանի քանակ	Տոկոսային հարաբերություն
Հողի էրոզիա	32	64%
Կենսոլորտի ռադիոակտիվ աղտոտում	18	36%

3. Մեքենաների արտանետած ծուխը ի՞նչ ազդեցություն կարող է ունենալ բույսերի վրա:

Պատասխանի տարբերակներ	Պատասխանի քանակ	Տոկոսային հարաբերություն
Վնասում է բույսերին	46	92%
Նպաստում է բույսերի աճին	1	2%

Ոչ մի վտանգ չունի	3	6%
-------------------	---	----

4. Ձուրը խնայողաբա՞ր էք օգտագործում:

Պատասխանի տարբերակներ	Պատասխանի քանակ	Տոկոսային հարաբերություն
Այո	38	76%
Ոչ	12	24%

5. Թուղթը խնայողաբա՞ր էք օգտագործում:

Պատասխանի տարբերակներ	Պատասխանի քանակ	Տոկոսային հարաբերություն
Այո	37	74%
Ոչ	13	26%

Այսպիսով՝ հարցմանը մասնակցել են 50 աշակերտ տարրական դասարանների (7-րդ, 8-րդ, 9-րդ): Հարցաթերթիկը կազմվել էր այնպես, որ սովորողները հնարավորություն ունենային ներկայացնելու նաև իրենց տեսակետը: Ընդհանրացնելով հարցումների արդյունքները եկանք հետևյալ եզրակացության. տվյալներից երևում է, որ միջին դպրոցի աշակերտների մոտ իրենց շրջապատող միջավայրի մասին գիտելիքների մակարդակը համեմատաբար բարձր է, նրանք ունեն արտահայտված դրական վերաբերմունք շրջակա միջավայրի՝ բնության նկատմամբ, նրանք իրենց համարում են բնության մի մասնիկը և իրենց գործունեության ընթացքում փորձում են չվնասել բնությանը: Հարցումներից ստացված տվյալները գոհացնող են, սակայն միաժամանակ երևաց, որ երեխաների էկոլոգիական դաստիարակության գործընթացում անելիքներ դեռևս շատ կան:

Եզրակացություն

Յուրաքանչյուր ոք ծանոթ է հետևյալ ասացվածքին «Հմտությունը պրակտիկայի արդյունք է»: Գալիլեո Գալիլեյը (1564–1642), հայտնի իտալացի փիլիսոփա և բնագետ, մի անգամ ասել է. «Մենք մարդկանց ոչինչ սովորեցնել չենք կարող, մենք կարող ենք միայն օգնել նրանց բացահայտել այն իրենց մեջ»: Բոլոր ժամանակների համար ճիշտ այս արտահայտությունը, անշուշտ, արդիական է նաև այսօր, հատկապես, երբ խուսում ենք բնապահպանական գիտակցության և տեղեկացվածության զարգացման մասին: Բնության գեղեցկության ընկալման անձնական և անմիջական փորձը, վայրի կենդանիների հանդեպ հիացմունքը, էկոլոգիական փոխկապվածության բացահայտումը, բնական ռեսուրսներից անձնական շահ ստանալու հնարավորությունների բացահայտումը. բոլոր այս փորձերը հանգեցնում են բնապահպանական հիմնախնդիրների վերաբերյալ խորը և դրական վերաբերմունքի: Բնապահպանական կրթությունը մեծապես աջակցում է դպրոցում աշակերտների մոտ նման գիտակցության ձևավորմանը. «Բնապահպանական կրթությունը ուսումնական գործընթաց է, որն ավելացնում է մարդկանց գիտելիքները և տեղեկացվածությունը շրջակա միջավայրի և նրա հետ կապված մարտահրավերների մասին, զարգացնում անհրաժեշտ գիտելիքները և մասնագիտացումը մարտահրավերներին դիմակայելու համար և դաստիարակում է վերաբերմունք, մոտիվացիա և պարտավորություն՝ կայացնելու տեղեկացված որոշումներ և ձեռնարկելու պատասխանատու միջոցառումներ»: (UNESCO, Թբիլիսյան հռչակագիր, 1978):

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Դոլորես Ղափանցյան: ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՆԱԽԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԵՎ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՈՒՄ: 2017թ.
2. Абдрахимов В. З., Абдрахимов Д. В. Школьное образование и экология // Вестник Прикамского социального института. 2019.
3. Акимова, Т.А. Экология. Человек–Экономика –Биота–Среда [Текст]: учеб. пособ. для студ. вузов / Т.А. Акимова, В.В. Хаскин.–3-е изд., перераб. и доп. –М.: ЮНИТИ –ДАНА, 2008.